

Agnieszka Wałęga
(Toruń)

Franciszek Majchrowicz (1858–1928) – pedagog i historyk wychowania. Kilka uzupełnień do biografii

*Kto posiadał sztukę rozumnego rozczytywania się
w dziejach wychowania i nauczania, posiadał też
sekret umiejętnej samodzielnej doskonalenia się
w umiejętności pedagogicznej¹.*

Franciszek Majchrowicz

Uwagi wstępne

Na nagrobku Franciszka Majchrowicza² na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie, usytuowanym nieopodal grobów Marii Konopnickiej i Gabrieli Zapolskiej, umieszczono wizerunek Chrystusa błogosławiącego dwoje małych dzieci i napis „Opiekun i Przyjaciel Młodzieży”. W wydanym w roku 1927 we Lwowie przewodniku po tym cmentarzu Majchrowicz wymieniony został w gronie *wychowawców młodzieży, których nazwiska*

¹ F. Majchrowicz, *Historia pedagogii w seminariach nauczycielskich*, „Szkoła” 1898, nr 16, s. 144.

² Dotychczasowa literatura poświęcona F. Majchrowiczowi to przede wszystkim krótkie zarysy biograficzne publikowane na łamach encyklopedii i słowników, m.in.: M. Rolle, *Majchrowicz Franciszek*, w: *Encyklopedia wychowawcza*, t. VII, Warszawa 1909, s. 246–247; K. Lewicki, *Majchrowicz Franciszek*, w: *Polski słownik biograficzny*, T. XIX, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974, s. 156–157; A. Meissner, *Majchrowicz Franciszek*, w: *Słownik pedagogów polskich*, red. W. Bobrowska-Nowak i D. Drynda, Katowice 1998, s. 128–129; A. Meissner, *Majchrowicz Franciszek (1858–1928)*, w: *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*, red. A. Meissner, W. Szulakiewicz, Toruń 2008, s. 523–526.

Obszerniejszy szkic poświęcił mu A. Meissner, *Franciszek Majchrowicz (1858–1928) – historyk wychowania przełomu wieków*, w: *Historycy wychowania II Rzeczypospolitej*, praca zbiorowa pod red. W. Szulakiewicza, Warszawa 2000, s. 108–122. Majchrowicz pojawia się także w pracach historiograficznych: W. Szulakiewicz, *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1918–1939. Studium historiograficzne*, Toruń 2000, *passim* oraz w opracowaniach dotyczących nauczycieli galicyjskich i lwowskiego środowiska pedagogicznego, m.in. A. Meissner, *Spór o duszę polskiego nauczyciela. Społeczeństwo galicyjskie wobec problemów kształcenia nauczycieli*, Rzeszów 1999, s. 64, 124, 189, 251–252, 283; idem, *Dorobek pisarski kadry pedagogicznej galicyjskich seminariów nauczycielskich (1871–1918)*, w: *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 6: *Nauczyciele galicyjscy. Udział polskich nauczycieli galicyjskich w rozwoju teorii pedagogicznej i badań naukowych 1860–1918*, red. A. Meissner, Rzeszów 1996, s. 39; A. Meissner, *Nauczycielski nurt badań nad historią wychowania we Lwowie w XIX i na początku wieku XX (do I wojny światowej)*, w: *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX wieku*, t. II, red. J. Maternicki i L. Zaskilniak, Rzeszów 2004, s. 162–163.

z czią wymieniają *mnogie jej zastępy*³. Ten zasłużony lwowski pedagog, historyk wychowania i działacz oświatowy był przez wiele lat nauczycielem oraz dyrektorem w szkołach gimnazjalnych⁴ i w seminariach nauczycielskich⁵, uczestniczył też czynnie w pracach lwowskiej komisji egzaminacyjnej dla nauczycieli szkół średnich. Działal niezwykle aktywnie we władzach oświatowych⁶, w towarzystwach pedagogicznych i nauczycielskich, angażował się także w prace naukowe Akademii Umiejętności i Lwowskiego Oddziału Komisji do Badania Dziejów Wychowania i Szkolnictwa w Polsce⁷. Współpracował z wieloma czasopismami pedagogicznymi⁸, szczególnie z „Rodziną i Szkołą”, której współredaktorem był w latach 1896–1898, umieszczając na ich łamach liczne artykuły dotyczące bieżącej problematyki szkolnej i wychowawczej⁹.

Jako historyk wychowania Majchrowicz to przede wszystkim autor licznych prac historyczno-oświatowych¹⁰, w tym także wydawca źródeł do dziejów oświa-

³ A. Medyński, *Ilustrowany przewodnik po Cmentarzu Łyczakowskim*, Lwów 1937, s. 15.

⁴ M.in. pracował jako nauczyciel w gimnazjum we Lwowie, w Stanisławowie, był też dyrektorem gimnazjum w Drohobyczu.

⁵ M.in. Dyrektor Prywatnego Seminarium Nauczycielskiego Żeńskiego Zofii Strzałkowskiej we Lwowie, już na emeryturze (przeszedł na nią w roku 1922) pracował jako dyrektor Prywatnego Seminarium Nauczycielskiego Żeńskiego ss. Nazaretanek we Lwowie.

⁶ W Drohobyczu przewodniczył okręgowej Radzie Szkolnej Krajowej, był członkiem Rady oświatowej, wiceprezesem zarządu miejskiego w Drohobyczu. Dzięki staraniom powstała duża bursa uczniowska. Od 1903 r. związany z Radą Szkolną Krajową został wkrótce krajowym inspektorem szkolnym. Po roku 1921 pracował w Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego.

⁷ Działal w Towarzystwie Pedagogicznym oraz w Towarzystwie Nauczycieli Szkół Wyższych. Był prezesem Polskiego Muzeum Szkolnego we Lwowie w latach 1916–1925 (współpracę z Muzeum podjął już w chwili jego powstania w 1903 r.). Od 1902 r. należał do Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności w Krakowie.

⁸ M.in. ze „Szkolą” oraz z „Muzeum”.

⁹ M.in. *Sprawy pedagogiczne na ostatnim zjeździe filologów i pedagogów w Wiedniu*, „Muzeum” 1893, s. 547–570; *Z najnowszego ruchu pedagogicznego*, „Szkola” 1900, nr 14, 15, 17, 25; *Lekarz i pedagog we wspólnej pracy nad dobrem młodzieży*, „Rodzina i Szkoła” 1896, nr 15, s. 345–349; *Reforma studiów uniwersyteckich we Francji*, „Rodzina i Szkoła” 1896, nr 16, s. 365–368; *Poczucie uczciwości u dzieci i młodzieży*, „Rodzina i Szkoła” 1896, nr 23 i 24, s. 533–536; *Konferencje rodziców z nauczycielami w szkołach średnich*, „Rodzina i Szkoła” 1896, nr 1, s. 17–19; *Zakłady dla kształcenia nauczycieli i nauczycielek seminariów nauczycielskich we Francji*, „Rodzina i Szkoła” 1896, nr 21, s. 496–499; *Choroby duszy dziecięcej*, „Rodzina i Szkoła” 1897, nr 1, s. 3–6; *Dzieci gwałtownego usposobienia*, „Rodzina i Szkoła” 1897, nr 2, s. 38–41; *Dzieci zazdrosne*, „Rodzina i Szkoła” 1897, nr 4, s. 73–76; *Prywatne żeńskie seminaria nauczycielskie*, „Rodzina i Szkoła” 1897, nr 15–16, s. 329–341 (tam osobno wyodrębnił fragment: *Pierwsze prywatne żeńskie seminarium nauczycielskie we Lwowie*, s. 334–341); *Wyrabianie samodzielności u młodzieży*, „Rodzina i Szkoła” 1904, nr 7 i 8, s. 98–101, nr 9 i 10, s. 129–133, nr 11 i 12, s. 161–166, nr 13–14–15–16, s. 193–203, nr 17–18, s. 251–261 (to z serii jego wykładów „O wychowaniu” wygłaszanych we Lwowie z inicjatywy Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych i Zarządu Powszechnych Wykładów Uniwersyteckich).

¹⁰ M.in.: *Seminarium praeparatorum w Halli nad Saalą*, odb. z „Przewodnika Naukowego i Literackiego”, Lwów 1894, ss. 15; *Tadeusz Czacki i jego zasługi w dziedzinie wychowania publicznego*, Lwów 1894, ss. 97, odb. z „Muzeum” 1894; *Stanisław Jachowicz, jego życie i działalność pedagogiczna, literacka i obywatelska (z powodu setnej rocznicy urodzin) z ryciną*, „Rodzina i Szkoła” 1896, nr 6, s. 130–135, nr 7, s. 153–159, nr 8, s. 177–182; *Pestalozzi*, „Rodzina i Szkoła” 1896, nr 2, od s. 41; *Kartezjusz i jego znaczenie w dziejach wychowania (w 300 setną rocznicę urodzenia)*, „Rodzina i Szkoła” 1896, nr 17, s. 389–397; *Józef Korzeniowski jako pedagog (w 100 rocznicę urodzin)*, „Rodzina i Szkoła” 1897, nr 6, s. 121–128, nr 7, s. 146–149, nr 9, s. 194–198, nr 12, s. 265–270, nr 13–14, s. 289–295; *Klementyna z Tańskich Hoffmanowa a Bronisława Trentowskiego „Chowanna”*, „Rodzina i Szkoła” 1897, nr 17, s. 372–374; *Czterdziestoletni jubileusz czasopisma „Muzeum” organu TNSW we Lwowie (1885–1925)*, „Muzeum”

ty¹¹ i autor jednego z pierwszych podręczników do nauczania tego przedmiotu w seminariach nauczycielskich¹². Podręcznik ten, choć krytycznie przyjęty, negatywnie oceniła go m.in. Helena Orsza-Radlińska¹³ czy Antoni Karbowski¹⁴, zawierał także elementy zasługujące na pozytywną ocenę. Jak zaznaczył Czesław Majorek jego zawartość *znacznie przekraczała ramy programu nauczania historii wychowania w seminariach. Toteż należy przypuszczać, że korzystający z niej kandydaci na nauczycieli musieli przynajmniej pobieżnie zetknąć się z całokształtem problematyki, tak koniecznej w budowie podwalin kultury pedagogicznej przyszych wychowawców*¹⁵. W ocenie Majchrowicza jako historyka wychowania, szczególnie podkreślany jest jego wkład w ogólny rozwój tej dyscypliny. Cz. Majorek uwzględnił nieprzemijającą aktualność jego poglądów dotyczących „roli szkolnego kursu dziejów wychowania”¹⁶. Karol Lewicki określił go mianem *znawcy dziejów wychowania i szkół w Polsce*¹⁷, Łukasz Kurdybacha pisał o nim jako o *niezmordowanym propagatorze w słowie i piśmie ideałów Komisji Edukacji Narodowej*¹⁸. Natomiast Andrzej Meissner stwierdził, że Majchrowicz *należał do prekursorów*

dodatek 15, Lwów-Warszawa 1925, s. 3–34; *Stanowisko Tadeusza Czackiego w dziejach wychowania narodowego w Polsce*, „Muzeum” 1913, T. I –II.

Do jego najczęściej wymienianych przez historyków wychowania prac należą *Szkolnictwo polskie pod zaborem austriackim w czasie Komisji Edukacji Narodowej*, w: *Epoka wielkiej reformy. Studia i materiały do dziejów oświaty w Polsce XVIII wieku*, red. S. Lempicki, Lwów 1923, s. 123–139 oraz *Wielka reforma szkolna ks. Stanisława Konarskiego i Komisji Edukacji Narodowej. W setną pięćdziesiątą rocznicę zgonu ks. Stanisława Konarskiego i ustanowienia KEN*, Lwów-Warszawa 1923, ss. 80 (co ciekawe, pracę tę oparł na IV wydaniu swego podręcznika historii wychowania).

¹¹ *Instrukcja dla szkół parafialnych, czyli trywialnych z 1875 r. Z rękopisu Biblioteki Uniwersytetu w Lwowie podał i wstępem zaopatrzył dr Franciszek Majchrowicz*, odbitka „Szkoly” (1900, nr 42–50), Lwów 1901; *List króla do Konarskiego i dwie mowy powitalne w czasie odwiedzin Królewskich w Collegium Nobilium w Warszawie, Z rękopisów Biblioteki Narodowej im. Ossolińskich*, wydał i wstępem poprzedził F. Majchrowicz, w: *Epoka wielkiej reformy*, Lwów-Warszawa 1923, s. 149–154; *Instrukcja Kasztelana Ewarysta Andrzeja Kuropatnickiego dla syna Józefa Ksawerego udającego się na naukę do kolegium rzeszowskiego Scholarum Piarum w roku 1776*, wydał i wstępem opatrzył Franciszek Majchrowicz, Poznań 1923.

¹² F. Majchrowicz, *Historia pedagogii dla użytku seminariów nauczycielskich i nauki prywatnej*, wyd. I, Drohobycz 1901, ss. 206; wyd. II, Lwów 1907, ss. 356; wyd. III, t. I-II, Lwów 1920, ss. 207/176; Wyd. IV, Warszawa 1922 (pod zmienionym tytułem: *Historia pedagogii ze szczególnym uwzględnieniem dziejów wychowania szkół w Polsce*), ss. 424; wyd. V, Warszawa 1924, ss. 436.

Rec: wyd. I-A. Pechnik, „Przegląd Powszechny” 1901, T. LXXII, s. 98–105; A. Karbowski, „Muzeum” 1903, s. 35–41; W. Barewicz, „Szkola” 1901, nr 48, s. 403, 410–411, 418–419; wyd. II – Sz. Matusiak, „Szkola” 1908, nr 6, s. 63; wyd. III – „Szkola” 1919 s. 239; A.W. „Muzeum” 1920, s. 46–53; J. Lewicki, „Bibliografia Pedagogiczna” 1921, z. 2, s. 225–226; H. Orsza-Radlińska, „Rocznik Pedagogiczny” 1921, T. I, s. 41.

Szerzej na temat tego podręcznika m.in. C. Majorek, *System kształcenia nauczycieli szkół ludowych w Galicji doby autonomicznej (1871–1914)*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1971, s. 112–114; A. Meissner, *Polskie podręczniki do historii wychowania*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1989, t. XXXII, s. 158; idem, *Franciszek Majchrowicz (1858–1928)*..., s. 119–122; W. Szulakiewicz, *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1918–1939...*, s. 28–30, 190–192.

¹³ H. Orsza-Radlińska, *Historia wychowania*, „Rocznik Pedagogiczny” 1921, T. I, s. 41.

¹⁴ A. Karbowski, (rec.) *Majchrowicz Fr. Dr, Historia pedagogii dla użytku seminariów nauczycielskich*, Drohobycz, nakładem autora, 1901, ss. 206, „Muzeum” 1903, s. 35–41.

¹⁵ C. Majorek, op.cit., s. 113.

¹⁶ Ibidem, s. 112.

¹⁷ K. Lewicki, op.cit., s. 157.

¹⁸ Ł. Kurdybacha, *Wpływ Komisji Edukacji Narodowej na byłą Galicję*, w: idem, *Pisma wybrane*, T. III, wyboru dokonał J. Miąso, Warszawa 1976, s. 174.

historii wychowania ujmowanej jako dyscyplina wiedzy i przedmiot nauczania w seminariach nauczycielskich¹⁹, zaznaczył też jego istotny udział w [...] dziele tworzenia rodzimej historii wychowania²⁰ oraz znaczenie podejmowanych przez niego teoretycznych rozważań dotyczących istoty i zadań tej kształtującej się wówczas dopiero dyscypliny naukowej²¹.

W dotychczasowej literaturze poświęconej Majchrowiczowi brak bliższych informacji dotyczących jego drogi edukacyjnej. A. Meissner, stawiając pytanie o kompetencje zawodowe i naukowe Majchrowicza stwierdził, że bez analizy akt doktorskich Uniwersytetu we Lwowie trudno jednoznacznie wyjaśnić wątpliwości dotyczące zdobycia przez niego doktoratu²². Równie istotne wydają się wiadomości o zdanych przez niego, tuż po zakończeniu studiów, a kilka lat przed uzyskaniem stopnia doktorskiego, egzaminach nauczycielskich. Egzaminy te były bowiem wówczas trudne i wielostopniowe – zakres wymagań stawianych kandydatom na nauczycieli powodował, że niekiedy uważano, iż wymagają więcej pracy niż zdobycie doktoratu²³. Henryka Kramarz oceniła, że *Uzyskanie pełnych kwalifikacji nauczycielskich, uprawniających do pracy w gimnazjum, nie było sprawą łatwą. Kandydat musiał posiadać rzetelną wiedzę specjalistyczną i ogólną, czytanie, szeroki horyzont umysłowy, twórczą inteligencję, wysoką kulturę językową, aby wyjść z tej próby zwycięsko*²⁴. Uwzględniając ponadto fakt, że w komisjach egzaminów nauczycielskich oceniali kandydatów często ci sami profesorowie, których spotykali oni także podczas studiów i przygotowywania rozpraw doktorskich, nie można pominąć i tego aspektu z życia Majchrowicza. Jest to tym istotniejsze, że, wobec braku informacji o postępach przyszłego pedagoga i historyka oświaty z okresu studiów, obszerna dokumentacja dotycząca jego egzaminów nauczycielskich pozwala, w pewnym stopniu, ocenić jego zdolności do pracy naukowej.

Niniejszy szkic, powstały głównie w oparciu o archiwalia lwowskie, nie jest próbą przedstawienia pełnej biografii Franciszka Majchrowicza jako pedagoga i historyka wychowania – ma na celu jedynie uzupełnienie dotychczasowej wiedzy na temat jego drogi edukacyjnej. Dalszych badań wymaga m.in. aktywność Majchrowicza jako współpracownika Rady Szkolnej Krajowej i Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego.

¹⁹ A. Meissner, *Franciszek Majchrowicz (1858–1928) – historyk wychowania przełomu wieków...*, s. 121.

²⁰ *Ibidem*, s. 116.

²¹ *Idem*, *Nauczycielski nurt badań nad historią wychowania we Lwowie...*, s. 162.

²² *Idem*, *Franciszek Majchrowicz (1858–1928) – historyk wychowania przełomu wieków...*, s. 110.

²³ Por. I. Homola, *Kwiat społeczeństwa. Struktura społeczna i zarys położenia inteligencji krakowskiej w latach 1860–1914*, Kraków 1984, s. 112; T. Gumuła, *Problemy zawodowe nauczycieli galicyjskich szkół średnich pod koniec XIX wieku i na początku XX wieku na łamach lwowskiego czasopisma „Muzeum”*, w: *Studia z dziejów oświaty i myśli pedagogicznej XVIII–XX wieku*, red. S. Walasek, Wrocław 1992, s. 150; Szerzej na temat egzaminów nauczycielskich m.in. J. Chodakowska, *Kształcenie nauczycieli szkół średnich w uniwersytetach galicyjskich na przełomie XIX i XX wieku*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1990, T. XXXIII, s. 153–181.

²⁴ H. Kramarz, *Kształcenie nauczycieli gimnazjalnych w Galicji autonomicznej*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie” nr 109, Kraków 1987, s. 282.

Studia uniwersyteckie i mistrzowie

Franciszek Majchrowicz studiował na Uniwersytecie we Lwowie na Wydziale Filozoficznym w latach 1878–1881, przede wszystkim filologię klasyczną²⁵. Wśród zajęć na które uczęszczał przeważały wykłady i ćwiczenia z zakresu łaciny i greki. Jego nauczycielami byli wówczas głównie Ludwik Ćwikliński – specjalista w zakresie literatury i historiografii greckiej, literatury polsko-łacińskiej oraz historii starożytnej, autor prac o Tukidydesie²⁶ – oraz Zygmunt Węclewski – badacz dziejów literatury hellenistycznej i polsko-łacińskiej, edytor źródeł do historii Polski²⁷. Nie oznacza to jednak, że Majchrowicz w okresie studenckim nie wykazywał innych zainteresowań – słuchał wówczas także wykładów z zakresu historii literatury polskiej oraz niemieckiej. Dzieje rodzimego piśmiennictwa poznawał dzięki Romanowi Pilatowi, który jest uważany za jednego z twórców filologiczno-historycznej metody prowadzenia badań literackich (w swoich pracach często ukazywał tło historyczne i kulturowe analizowanych utworów) oraz naukowego edytorstwa²⁸. Co szczególnie istotne Pilat w swoich wykładach łączył zagadnienia językoznawstwa i historii literatury, a od osób zajmujących się krytyką tekstów wymagał opracowywania szerokich komentarzy i to nie tylko językowych i literackich, ale także historycznych. Dzięki jego badaniom rodzima filologia zbliżyła się poziomem do światowej²⁹. W arkana gramatyki wprowadzał Majchrowicza wybitny sławista, historyk języka, znakomity znawca literatury i kultury polskiej oraz edytor licznych źródeł – Aleksander Brückner³⁰. Historię starożytnego Rzymu przybliżał Ksawery Liske³¹ – badacz XVI-wiecznej historii Polski oraz edytor licznych źródeł, uważany za twórcę nowej historycznej szkoły, o którym Antoni Knot pisał, że *zwalczał dyletantyzm w pisarstwie historycznym, żądał prac przygotowawczych dla ujęć syntetycznych*³².

Na Uniwersytecie we Lwowie Majchrowicz miał zatem niepowtarzalną okazję zetknięcia się z gronem wybitnych naukowców z zakresu literatury i to zarówno starożyt-

²⁵ Państwowe Archiwum Obwodowe we Lwowie (Derżawnyj Archiw Lwowskoj Oblasti – dalej cyt. jako DALO), f. 26, op. 15, spr. 558–565, Główne katalogi studentów z lat 1878/79–1880/81.

²⁶ A. Gańsiorowski, *Ćwikliński Ludwik*, w: *Słownik historyków polskich*, pod red. M. Prosińskiej-Jacki, Warszawa 1994, s. 97; *Biogramy uczonych polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN*, część I: *Nauki społeczne, z. 1: A-J*, opr. A. Śródka. P. Szczawiński, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1983, s. 260–263.

²⁷ Z. Romek, *Węclewski Zygmunt*, w: *Słownik historyków polskich*, s. 551.

²⁸ S. Chankowski, *Pilat Roman*, w: *Słownik historyków polskich*, s. 405; J. Starnawski, *Sylwetki lwowskich historyków literatury*, Łódź 1997, s. 18–31.

²⁹ A. Hutnikiewicz, *Pilat Roman*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. XXVI, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1981, s. 231–233.

³⁰ DALO, f. 26, op. 15, spr. 558, Rok akademicki 1878/79 półrocze zimowe, k. 14, wpis F. Majchrowicza. Por. S. Chankowski, *Brückner Aleksander*, w: *Słownik historyków polskich*, s. 61; J. Starnawski, op.cit., s. 32–34.

³¹ DALO, f. 26, op. 15, spr. 563, letni semestr 1880, wpis nr 50. Por. M. Wierzbicka, *Liske Ksawery*, w: *Słownik historyków polskich*, s. 305.

³² A. Knot, *Liske Ksawery*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. XVII, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1972, s. 464.

nej, jak i polskiej, językoznawstwa oraz historii. Profesorów, na których zajęcia uczęszczał, cechowała różnorodność zainteresowań, łączenie badań historycznych i literackich oraz szczególna troska o wysoki poziom wydawanych prac naukowych, w tym także o przygotowywanie starannych edycji materiałów źródłowych. Należy także podkreślić, że studia Majchrowicz odbywał w okresie niezwykle ważnym dla kształtowania się naukowej pedagogiki i historii wychowania we Lwowie. To wówczas, w latach 70. i 80. XIX w. pojawiło się na tamtejszym uniwersytecie grupa wykładowców zabiegających o usamodzielnienie nauk pedagogicznych i stworzenie dla nich odrębnej katedry³³. Warto zatem zadać pytanie dotyczące ich ewentualnego wpływu na przyszłego pedagoga i historyka wychowania. Majchrowicz uczestniczył bowiem w zajęciach prowadzonych przez Euzebiusza Czerkawskiego³⁴ i Juliana Ochorowicza³⁵. Czerkawskiego uznaje się za współtwórcę akademickiej pedagogiki we Lwowie, dążył on przede wszystkim do umocnienia akademickiej rangi pedagogiki, rozwoju pedagogicznych badań naukowych i szerokiego zastosowania ich wyników w praktyce szkolnej³⁶. W roku akademickim 1878/1879 Majchrowicz słuchał jego wykładu na temat: „Historia pedagogii w XVIII i XIX wieku w Polsce”³⁷. Nie wiadomo, jakie wrażenie wywarły na nim te zajęcia – warto jednak zaznaczyć, że wśród zagadnień historyczno-oświatowych Majchrowicza szczególnie interesował się epoką Oświecenia, działalnością Komisji Edukacji Narodowej oraz polską myślą pedagogiczną XVIII i XIX w. Opublikował kilkanaście rozpraw dotyczących tej problematyki – można zatem przypuszczać, że zainspirowała go tematyka wykładów Czerkawskiego. W późniejszym okresie Majchrowicz uczęszczał też na prowadzone przez niego zajęcia poświęcone filozofii Platona³⁸. Można go zatem, obok Bolesława Mańkowskiego³⁹ i Aleksandra Skórskiego⁴⁰, zaliczyć do grona uczniów Czerkawskiego. Natomiast dzięki Ochorowiczowi,

³³ Na ten temat szerzej m.in.: B. Łuczyńska, *Początki pedagogiki jako dyscypliny akademickiej na Uniwersytecie Jagiellońskim i Lwowskim w dobie autonomii*, w: *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 8: *Myśl edukacyjna w Galicji. Ciągłość i zmiana*, pod red. C. Majora i A. Meissnera, Rzeszów 1996, s. 24–42; K. Szmyd, *Twórcy nauk o wychowaniu w środowisku akademickim Lwowa (1860–1939)*, Rzeszów 2003.

³⁴ Sylwetkę oraz poglądy oświatowo-pedagogiczne i pracę E. Czerkawskiego na Uniwersytecie we Lwowie przedstawił szerzej K. Szmyd w pracy: *Twórcy nauk o wychowaniu w środowisku akademickim Lwowa...*, s. 99–112. Por. A. Knot, *Czerkawski Euzebiusz*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. III, Kraków 1937, s. 333–334.

³⁵ Por. B. Łuczyńska, op.cit., s. 38–39; J. Krajewski, *Ochorowicz Julian*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. XXIII, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 499–505. Biografię Ochorowicza, a szczególnie jego działalność na uczelni we Lwowie, szerzej przedstawił K. Szmyd, op.cit., s. 117–126.

³⁶ Ibidem, s. 110–111.

³⁷ DALO, f. 26, op. 15, spr. 558, Rok akademicki 1878/79 półrocze zimowe, k. 14, wpis F. Majchrowicza.

³⁸ Ibidem, spr. 563 letni semestr 1880 roku, wpis nr 50; spr. 565 semestr letni 1881 roku, wpis nr 44.

³⁹ Bolesław Mańkowski (1852–1921), pedagog, od roku 1890 stały redaktor lwowskiego czasopisma „Muzeum”, wieloletni pracownik (od 1891 r.), a następnie dyrektor (w latach 1912–1921) Biblioteki Uniwersyteckiej we Lwowie, w latach 1903–1920 wykładał na Uniwersytecie we Lwowie pedagogikę, dydaktykę i historię wychowania. Napisał około 40 prac pedagogicznych. Od 1907 kierował tamtejszym Seminarium Pedagogicznym, w ramach którego istotną rolę odgrywała wiedza historyczno-oświatowa. Por. J. Hulewicz, *Mańkowski Bolesław*, w: *Polski słownik biograficzny*, T. XIX, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974, s. 514–516; K. Szmyd, op.cit., s. 127–134.

⁴⁰ Aleksander Skórski (1851–1928), filozof, historyk, docent pedagogiki ogólnej, profesor Uniwersytetu we Lwowie i w Sofii. Od 1896 r. prowadził we Lwowie na Uniwersytecie seminarium filozoficzne wspólnie z Kazimierzem Twardowskim. Interesował się poglądami filozoficznymi i pedagogicznymi Jana Śniadeckiego. Opublikował m.in. *Jan Śniadecki na polu pedagogicznym*, „Muzeum” 1892 i odb. Por. W. Tyburski, *Skórski Aleksander*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. XXXVIII, Warszawa-Kraków 1997–1998, s. 357–359.

filozofowi i jednemu z pierwszych docentów psychologii empirycznej w Europie, Majchrowicz poznawał psychologię, i filozofię grecką⁴¹. Szczególnie przydatne dla jego późniejszej kariery zawodowej były zapewne wykłady z zakresu psychologii. Zdobyta wówczas wiedza pomogła mu nie tylko w pracy nauczycielskiej, ale i przy redagowaniu w czasopiśmie „Rodzina i Szkoła” działu zatytułowanego „Z zakresu psychologii wychowawczej”, w którym zamieszczał swoje krótkie szkice. Nie można natomiast bezpośrednio potwierdzić informacji, którą podaje Janina Chodakowska⁴², o bezpośrednim wpływie Bolesława Mańkowskiego na historyczno-oświatowe zainteresowania Majchrowicza⁴³. Mańkowski rozpoczął swoje wykłady z pedagogiki oraz historii oświaty i wychowania na Uniwersytecie we Lwowie w roku 1903, a od 1907 prowadził także zajęcia w ramach stworzonego na uczelni Seminarium Pedagogicznego⁴⁴. Bez odpowiedzi pozostaje pytanie o to, czy Majchrowicz, który był już w tym czasie niezwykle zajęтым zawodowo człowiekiem – współpracował z Radą Szkolną Krajową, był inspektorem szkolnym i angażował się w prace Muzeum Szkolnego we Lwowie – uczęszczał na te zajęcia. Od uzyskania przez niego stopnia doktorskiego minęło przecież już wówczas ponad 10 lat. Co nie oznacza oczywiście, jak zauważył A. Meissner⁴⁵, że nie mogli oni się znać i że Mańkowski nie był dla swego młodszego kolegi inspiracją w kierunku podejmowania badań historyczno-pedagogicznych.

Czy studia uniwersyteckie przygotowały Majchrowicza do późniejszej pracy naukowej? Z pewnością uzyskał on wtedy solidne podstawy do prowadzenia badań w zakresie filologii klasycznej – jednak, jak zauważa A. Meissner, nie pozostawił znaczących prac z tej dziedziny – tłumaczył głównie autorów greckich dla potrzeb szkolnych, opublikował też kilka rozpraw dotyczących literatury łacińskiej i społeczeństwa starożytnego Rzymu⁴⁶. Zdecydowanie większy wkład wniósł do literatury pedagogicznej i historyczno-oświatowej. Z pewnością na jego działalność edytorską znaczący wpływ wywarły podobne zainteresowania większości profesorów, z którymi zetknął się na studiach – Węclewskiego, Pilata, Liskego czy Brücknera. Kontakt z wykładowcami, którzy w swoich badaniach i publikacjach łączyli fascynację literaturą piękną z wiedzą historyczną, interesowali się rozwojem dziejów piśmiennictwa i kultury, skłonił zapewne i Majchrowicza do podejmowania w przyszłości tego typu zagadnień.

⁴¹ DALO, f. 26, op. 15, spr. 562, Zimowe półrocze 1880/81, wpis nr 55; spr. 564, zima 1881/1882, wpis nr 49;

⁴² Zalicza go, obok Józefa Lewickiego, Stanisława Kota i Stanisława Lempickiego, do grona osób, które zostały w ramach tego seminarium przygotowane do badania dziejów oświaty. J. Chodakowska, *Powstanie Katedry Pedagogiki w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie*, w: *Historia wychowania w XX wieku. Dorobek i perspektywy*, pod red. T. Gumuły, J. Krasuskiego i S. Majewskiego, Kielce 1998, s. 363.

⁴³ A. Meissner zaznaczył, że informacja o uczestniczeniu przez Majchrowicza w zajęciach Mańkowskiego prowadzonych w ramach Seminarium Pedagogicznego *nosi jedynie cechy prawdopodobieństwa, ponieważ faktu tego nie potwierdzają ani źródła drukowane, ani inne opracowania*. A. Meissner, *Franciszek Majchrowicz (1858–1928) – historyk wychowania przełomu wieków*, s. 110.

⁴⁴ Na temat B. Mańkowskiego szerzej K. Szmyd, op.cit., s. 143–160.

⁴⁵ A. Meissner, *Franciszek Majchrowicz (1858–1928) – historyk wychowania przełomu wieków*, s. 110.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 112.

Egzamin nauczycielski

Krótko po zakończeniu studiów, bo w roku 1883, przystąpił Majchrowicz do egzaminu nauczycielskiego w zakresie filologii klasycznej (obejmującego język łaciński i grecki), który dawał mu uprawnienia do nauczania tych przedmiotów w zakresie całego gimnazjum⁴⁷. Egzamin zdawał przed komisją lwowską. Doskonale znał wymagania głównych egzaminatorów L. Ćwiklińskiego i Z. Węclewskiego, na których zajęcia uczęszczał przez kilka lat, a i oni z pewnością pamiętali go jako studenta. Na podstawie wystawionych przez nich ocen można wnioskować, że już w czasie studiów Majchrowicz był pilnym i sumiennym uczniem. Za prace pisemne z zakresu filologii klasycznej – zarówno domowe, jak i te pisane pod nadzorem, otrzymał od nich wysokie noty – trzy oceny dobre i jedną bardzo dobrą⁴⁸.

Oprócz łaciny i greki zdawał także egzaminy z zakresu pedagogiki. Jego praca domowa na temat „Czyli czytanie filozoficznych pism Cyserona w wyższym gimnazjum byłoby stosowne i w jakich rozmiarach, a pod jakimi warunkami mogłoby wpłynąć na rozwój moralnego charakteru ucznia” uzyskała od E. Czerkawskiego notę „zadowalającą”⁴⁹.

W dniu 26 listopada 1883 r. Majchrowicz przystąpił do ostatniego, ustnego etapu swego egzaminu nauczycielskiego, w trakcie którego musiał wykazać się wiedzą z zakresu literatury łacińskiej (ocenił Z. Węclewski, ocena dobra), filologii greckiej (ocenił L. Ćwikliński, ocena dobra), historii starożytnej (którą zdał „zadowalająco”) oraz z języka polskiego (ocenił R. Pilat, ocena dostateczna) i niemieckiego⁵⁰. Jak czytamy w protokole egzaminacyjnym: *ponieważ nadto jego wysłowienie się [...] ustne i piśmienne w języku niemieckim, pominiwszy niektóre pomniejsze usterki jest bardzo udane ukazuje się stąd, że posiada kwalifikacje do udzielania nauki w niemieckim wykładzie*⁵¹. Interesujące jest to, w jaki sposób egzaminatorzy uzasadniali swoje oceny dotyczące umiejętności zawodowych i naukowych Majchrowicza. L. Ćwikliński po przeczytaniu jego pracy domowej z greki pisał: *zadania opracował p. Kandydat z pochwały godną pilnością i sumiennością i według ścisłych zasad naukowych*”. Postawił mu oczywiście kilka zarzutów: *Rozprawa nie jest wykończonym studium. Poszczególne jej ustępy luźno stoją obok siebie, żadnym niepołączone węzłem. Wyników, które się z analizy Herodotowych opowieści nasuwały nie złożył p. Majchrowicz w jedną całość ani nie podał historycznego poglądu na dzieje Sparty według Herodota, ani, o co przede wszystkim chodziło, nie zebrał rozrzuconych tu i ówdzie rezultatów i uwag w jeden obraz, wykazujący nam zakres i sposób badania, dążność, wartość i znaczenie pracy „ojca krytyki” w ogóle,*

⁴⁷ Centralne Archiwum Historyczne we Lwowie (Centralny Derżawnyj Istorycznyj Archiw u Lwowi (dalej cyt. jako CDIA), f. 174, Komisja Egzaminacyjna dla Kandydatów na Nauczycieli Szkół Średnich we Lwowie 1850–1938, op. 1, spr. 1242 Majchrowicz Franciszek.

⁴⁸ Ibidem, Protokół egzaminu nauczycielskiego F. Majchrowicza, k. 2.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Ibidem.

a szczególnie w dziedzinie historii spartańskiej”. Ponadto uznał, że oględność w wydawaniu ocen dotyczących Sparty posunął Majchrowicz zdecydowanie za daleko i zbyt często unikał wydawania własnego sądu o omawianych kwestiach. Jednak w konkluzji stwierdził: *mimo tych niedostatków rozprawa zasługuje na pochlebny werdykt już z tego względu, że jest pracą samodzielną, opartą na gruntownym studium oryginalnych greckich źródeł, że wykazuje pilność autora i jego zamiłowanie do poszukiwań naukowych. Przewyższa ona pod względem wyjaśnienia i treści zwykłe prace kandydackie*⁵².

Pozytywnie ocenił też jego pracę klauzurową z greki: *W rozprawie wstępnej wyłożył kandydat pokrótce z uznania godną ścisłością i jasnością filozoficzne systemy mędrców greckich aż do Platona, o tyle jednak nie uczynił zadość zadaniu, że nie wspomniał ani słowem o utworach, w których te systemy były rozebrane. Przekład jest dobry, uwagi zadowolają również [...]. Cały elaborat napisany językiem poprawnym i nawet potoczystym wyróżnia się pod każdym względem korzystnie od przeważnej ilości elaboratów klauzurowych*⁵³. L. Ćwikliński wyraźnie zwrócił zatem w swoich ocenach uwagę na wysoki poziom pisemnych prac Majchrowicza wynikający m.in. z dobrej znajomości literatury przedmiotu i umiejętności samodzielnego opracowywania zagadnień naukowych.

Także Z. Węclewski ocenił jego pracę domową z łaciny jako niezwykle staranną i zasługującą na „bezwarunkową pochwałę” – *Język łaciński w całej rozprawie czysty i potoczysty dowodzi wielkiej łatwości w wypowiedzaniu się*⁵⁴. Dobrze przyjęto też jego odpowiedzi ustne z greki i łaciny. L. Ćwikliński podsumował je następująco: *Przebieg egzaminu ustnego przekonał komisję w równym stopniu jak rychlejsze stadia egzaminu o tem, że p. Majchrowicz z zapalem i prawdziwym pożytkiem przykładał się do studium greki*⁵⁵. Podobną opinię wyraził Z. Węclewski: *Pan Majchrowicz we wszystkich częściach egzaminu nie tylko zadowolił, ale dowiódł rozległą i pewną wiedzą, że pilnie i gruntownie przykładał się do nauk filologicznych, a w szczególności do języka i literatury łacińskiej, odpowiedzi dawał dobre, w części nawet bardzo dobre, słowem cały egzamin ustny uznaje się za bardzo dobry*⁵⁶. Pozytywną notę otrzymał też od egzaminatora z historii starożytnej – doktora Izydora Szaraniewicza⁵⁷: *Wiedza p. kandydata z historii greckiej jest obfita, gruntowna, pewna, jasna i ze wszech miar zadowolniająca*⁵⁸. Najslabiej wypadł egzamin z języka polskiego, co egzaminator R. Pilat skomentował lakonicznie *Odpowiedzi kandydata były dostateczne*⁵⁹.

Większość egzaminatorów wyraźnie podkreśliła wysoki poziom prac pisemnych oraz ogólnego przygotowania kandydata do prowadzenia dalszych samodzielnych

⁵² Ibidem, Ocena L. Ćwiklińskiego dotycząca pracy domowej F. Majchrowicza z greki, k. 5.

⁵³ Ibidem, Ocena L. Ćwiklińskiego dotycząca pracy klauzurowej z greki F. Majchrowicza, k. 8.

⁵⁴ Ibidem, Ocena Z. Węclewskiego dotycząca pracy domowej F. Majchrowicza z łaciny, k. 4.

⁵⁵ Ibidem, Protokół z egzaminu nauczycielskiego, k. 8.

⁵⁶ Ibidem, k. 9.

⁵⁷ Izydor Szaraniewicz (1829–1901) – prof. Uniwersytetu we Lwowie, mediewista i archeolog, zajmował się historią Rusi Halickiej. Był także dyrektorem Muzeum Archeologicznego Instytutu Stauropigiańskiego we Lwowie. Por. E. Fonkowicz, *Szaraniewicz Izydor*, w: *Słownik historyków polskich*, s. 506.

⁵⁸ CDIA, f. 174, Komisja Egzaminacyjna dla Kandydatów na Nauczycieli Szkół Średnich we Lwowie 1850–1938, op. 1, spr. 1242 Majchrowicz Franciszek, Protokół z egzaminu..., k. 10.

⁵⁹ Ibidem, k. 11.

badania naukowych, co z pewnością wywarło znaczny wpływ na dalsze plany edukacyjne Majchrowicza i zachęciło go w przyszłości do podjęcia starań o uzyskanie stopnia doktorskiego.

Doktorat

W dotychczasowej literaturze brak bliższych informacji na temat doktoratu F. Majchrowicza. K. Lewicki w *Polskim słowniku biograficznym* podaje jedynie, że obronił go w roku 1890 we Lwowie⁶⁰, natomiast A. Meissner przypuszcza, że podstawą wszczęcia tego przewodu mogła być rozprawa *De Horatio et Juvenalie* lub łacińska, niepublikowana wersja jego polskiej pracy pt. *Arystoteles w stosunku do współczesnych pisarzy* zamieszczonej w Sprawozdaniu gimnazjum w Stanisławowie za rok 1889⁶¹. Wyjaśnienie tej kwestii umożliwia zachowana wśród akt Uniwersytetu we Lwowie Księga protokołów o zdaniu egzaminów doktorskich z lat 1864–1899⁶². Wynika z niej, że Franciszek Majchrowicz uzyskał stopień doktora w roku 1891, a zatem rok później niż twierdzi K. Lewicki, w wieku 34 lat, przedstawiając do oceny aż trzy swoje rozprawy. Był to maszynopis pracy pt. *Aristophanis de poëtis comoediae antiquae*⁶³ oraz dwie wcześniej opublikowane, w latach 1881–1882, w programach c.k. II Gimnazjum we Lwowie, prace: *De autoritate libelli Plutarchei...*⁶⁴, oraz *De Horatio et Iuvenale satirarum autoribus*⁶⁵.

Recenzentami w tym przewodzie wyznaczeni zostali filolodzy klasyczni L. Ćwikliński oraz Bronisław Kruczkiewicz, którego badania naukowe obejmowały m.in. literaturę rzymską, polsko-łacińską, utwory polskiego humanizmu oraz zasady naukowej krytyki tekstów literackich⁶⁶. Ćwikliński zetknął się już wcześniej z Majchrowiczem zarówno w czasie jego studiów, jak i podczas egzaminów nauczycielskich – oceniając wówczas pozytywnie jego wiedzę i uzdolnienia do pracy naukowej. Recenzując dorobek przedstawiony Radzie Wydziału Filozoficznego stwierdził przede wszystkim szeroki zakres wiedzy Majchrowicza, jego doskonałą orientację w literaturze przedmiotu oraz ściśle przestrzeganie przez niego naukowych metod badawczych⁶⁷. Chociaż uznał, że autor rozpraw

⁶⁰ K. Lewicki, op.cit., s. 156.

⁶¹ A. Meissner, *Majchrowicz Franciszek*, w: *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*, s. 523.

⁶² DALO, f. 26, op. 15, spr. 725, Księga protokołów o zdaniu egzaminów doktorskich z lat 1864–1899, k. 194–199.

⁶³ Rękopis liczył 48 stron.

⁶⁴ Zamieszczoną w programie za rok szkolny 1881, s. 19–35.

⁶⁵ Zmieszczoną w programie za rok szkolny 1882, s. 1–33

⁶⁶ Bronisław Ignacy Kruczkiewicz (1849–1918), od 1890 roku prof. zwyczajny filologii klasycznej na Uniwersytecie we Lwowie. Por. U. Perkowska, *Corpus Academicorum Facultatis Philosophiae Universitatis Iagellonicae 1850–1945*, Kraków 2007, s. 188–189; J. Skowrońska, *Kruczkiewicz Bronisław*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. XV, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 382–383.

⁶⁷ W swojej recenzji pisał: *Trzy te dysertacje świadczą przede wszystkim o tym, że autor różne działy obydwu literatur starożytnych pilnie studiował, że czytał z uwagą Horacjusza i Juwenalisa, że poznał nieśmiertelne dzieło ojca historiozofii Herodota, że gorliwie zajmował się Komediami Arystofanesa i historią komedii dawnej ateńskiej w ogóle, świadczą także, że się zapoznał z literaturą nowoczesną, dotyczącą wymienionych autorów i skrzętnie śledził za postępem badań w latach ostatnich, świadczą wreszcie, że sobie przyswoił meto-*

nie przedstawił nowych, odkrywczych ustaleń, to docenił jego wkład w przygotowanie starannych zestawień bibliograficznych i dążenie do stworzenia syntetyzujących ujęć omawianych zagadnień. W swojej recenzji podkreślił, że: *Nowych, ważniejszych wyników rozprawy nie dostarczają, albo przynajmniej mało ich przysparzają. Majchrowicz w ogóle nie tyle bada kwestie i nie zajmuje się szczegółowym rozbiorem wątpliwości, ile raczej zestawia rozproszony materiał w całość, ale czyni to – przyznać należy – w sposób umiejętny i z pomyślnym skutkiem*. Spośród trzech przedstawionych przez Majchrowicza do oceny rozpraw najwyżej ocenił „dysertację o powadze i znaczeniu Plutarchowego, czy raczej Pseudo-Plutarchowego pisma”, a szczególnie jej najobszerniejszy drugi rozdział. Delikatnej krytyce poddał jedynie niewystarczający zakres wykorzystania niektórych materiałów źródłowych⁶⁸. Pozytywnie zrecenzował też jego rękopiśmienną rozprawę o Arystofaniesie, która jak pisał *jest swobodną, we wielu ustępach i szczegółach uzupełnioną lacińską przeróbką polskiej rozprawy ogłoszonej w Sprawozdaniu Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Stanisławowie za rok szkolny 1899 (s. 3–36) pt. Aritophanes w stosunku do współczesnych komediopisarzy*. Podkreślił raz jeszcze zasługujące na pozytywną ocenę dążenie Majchrowicza do starannego zestawienia *obfitego materiału źródłowego i całego aparatu naukowego oraz trzeźwość osądu autora, który wśród różnicy zdań i domysłów zwykle wybiera te, które uważać należy za najprawdopodobniejsze*.

Przedstawił jednak także kilka zarzutów dotyczących przede wszystkim poruszania zbyt wielu wątków w ramach jednej pracy, co ostatecznie utrudniało klarowne przedstawienie kwestii sygnalizowanej w tytule rozprawy⁶⁹. Natomiast pracę dotyczącą Horacjusza i Juwenalisa jako satyryków określił mianem treściwego wstępu, przeznaczonego dla czytelników ich dzieł, a zatem pozbawionego cech głębszej rozprawy naukowej⁷⁰.

B. Kruczkiewicz w swoich recenzjach dość dużo miejsca poświęcił przedstawieniu treści poszczególnych rozpraw Majchrowicza⁷¹. Dwie z nich ocenił pozytywnie, nie

dę naukową, a w stwierdzeniach swych jest ostrożny i rozważny. DALO, f. 26, op. 15, spr. 725, Księga protokołów..., Opinia prof. L. Ćwiklińskiego, k. 194.

⁶⁸ Tak uzasadniał swoją opinię: *Że Herodota o stronniczość i złą wolę posądzać nie można, na to zdanie niewątpliwie zgodzi się każdy rozważny badacz starożytności greckiej. Zdanie to poparł też autor, wyjaśniając opowieść Herodota o różnych wydarzeniach i osobach. Całkowity jednak dowód przeprowadzić tylko można przez dokładne określenie stosunku Herodota do jego źródeł, przez dokładną analizę całego dzieła. To nie było zadaniem ani zamierzeniem p. Majchrowicza. Mógł i winien był wszak i na sprawę źródeł więcej zwrócić uwagi, aniżeli to uczynił w rzeczywistości*. Ibidem.

⁶⁹ Zauważył m.in., że: *Wyjaśnia tedy p. Majchrowicz stosunek Arystofanesa do [...] Platona i kilku innych mniej głośniejszych komediopisarzów ateńskich, a wyjaśnienie to przekształca się niekiedy do tego stopnia w historię najdawniejszego okresu komedii i literackiej działalności komediopisarzów, że można zapomnieć o właściwym zadaniu. W każdym razie przejrzystość układu tu i ówdzie jest zaciemniona.. Miejscami jednak ma się żal do autora, że pominął dogodną sposobność do roztrząśnięcia tego lub owego szczególnie zajmującego pytania. Poruszył zaś autor kwestii spornych legion cały. Trudno było rozebrać je wszystkie szczegółowo w ramach rozprawy*. Ibidem.

⁷⁰ Praca ta jego zdaniem zawiera w sześciu paragrafach treściwy a jasny wykład różnych szczegółów, które w charakterystyce obydwóch satyryków przede wszystkim uwzględnione być powinny, w ciasnych ramach literackiego wstępu do lektury Horacjusza i Juwenalisa, tak byśmy traktat nazwać mogli – nie mogły znaleźć pomieszczenia specjalne naukowe wywody o kwestiach spornych. Ibidem.

⁷¹ Tak omówił pracę dotyczącą dzieła Pseudo-Plutarcha: *dzieli autor materiał na dwie części i pisze na-przód o tych zarzutach, które się odnoszą do stronniczości Herodota w zbyt przychylnym ocentaniu stosunków obcych narodów, osobliwości Egipcjanów w porównaniu z Grekami [...], następnie roztrząsa zarzuty odnoszą-*

przedstawiając autorowi żadnych zarzutów i podkreślając jego znajomość literatury, wykorzystanie źródeł oraz zdolność do formułowania samodzielnych i uzasadnionych wniosków naukowych⁷². Znacznie szczegółowiej zanalizował pracę rękopiśmienną o Arystofaniesie, którą, jak sam przyznaje, znał i oceniał już wcześniej „w ogólności przychylnie” na łamach „Kwartalnika Historycznego”⁷³. Wówczas zarzucił Majchrowiczowi „zbyt rozwlekłą i rozproszoną” formę pracy, jednocześnie jednak usprawiedliwiając to podkreśleniem trudności polegających na dążeniu do „wydobycia ogólnych sądów z chaosu ułomków i drobiazgowych aluzji”⁷⁴. Zaznaczył jednak, że *praca autora jest w szczegółach staranną i rozważną, że uwzględnia i źródła starożytne i nowsze prace pomocnicze, co tym bardziej zasługuje na uznanie, że autor pisze w mieście prowincjonalnym*⁷⁵. W recenzji przygotowanej na potrzeby przewodu doktorskiego B. Kruczkiewicz podkreślił zmiany wprowadzone do łacińskiej wersji pracy, zauważył jednak także ze zdziwieniem, że niektóre jego uwagi nie zostały uwzględnione⁷⁶. W podsumowaniu swojej opinii o tej rozprawie stwierdził: *Rezultat naukowy rozprawy jest dosyć mały, ale w każdym razie przyznać wypada, że autor zestawiając i kombinując znane już szczegóły, rzucił jaśniejsze światło na charakter Arystofanesa i na jego stosunek, tak do własnych jego komedii, jako też i do komedii innych współczesnych poetów. Autor zaznajomił się*

ce się do stronniczości Herodota w wydawaniu nieprzychylnych sądów o państwach greckich [...], wreszcie zastanawia się nad tem, o ile miał słuszność autor rozprawy [...] zarzucając Herodotowi, że wydawał niekiedy stronnicze, nieprzychylnie sądy o sławnych Grekach [...]. Autor dochodzi do tego rezultatu, że nie można Herodota pomawiać o złą wolę i stronniczość w wydawaniu sądów o sprawach i ludziach. W pracy dotyczącej porównania Horacego i Juwenalisa w zakresie satyrycznej poezji poświęca [autor – A.W.] jak kolejno osobne rozdziały: a) opisowi czasów, w których żyli, b) charakterystyce wrodzonego usposobienia obydwóch poetów, c) określeniu przyczyn, które ich skłoniły do pisania satyr, d) wykształceniu obydwóch poetów, e) treści satyr tychże poetów, f) oznaczeniu różnicy sposobu, w jaki obydwaj poeci uderzali w swych satyrach na ułomność ludzi, że we wszystkich tych względach okazują się jasne i stanowcze różnice między obydwoma satyrykami, najwybitniejsze różnice występują w czasach i stosunkach politycznych, wśród których żyli obydwaj poeci, w usposobieniu, wykształceniu obydwu poetów a przede wreszcie skutkiem tego w sposobie, w jaki uderzają na błędy ówczesne. Ibidem, Opinia prof. B. Kruczkiewicza, k. 195.

⁷² O pracy na temat Plutarcha pisał: *Praca autora sięga wszędzie do źródeł, liczy się też z literaturą nowszą odnoszącą się do kwestii traktowanej przez autora [...]. Praca dowodzi, że autor umie zdobyć się na uzasadniony sąd w sprawach naukowych. Podobne zdanie miał o rozprawie dotyczącej Horacego i Juwenalisa: Autor korzysta należycie z najnowszych rozpraw odnoszących się do przedmiotu i wydaje o stosunkach samodzielne, uzasadnione osądy. Ibidem.*

⁷³ B. Kruczkiewicz (rec.), *F. Majchrowicz, Aristophanes w stosunku do współczesnych komediopisarzy*, w: *Sprawozdanie dyrekcji c.k. Gimnazjum w Stanisławowie za rok 1889*, ss. 36, „Kwartalnik Historyczny” 1890, z. 1, s. 140–141.

⁷⁴ Ibidem, s. 140.

⁷⁵ Ibidem, s. 141.

⁷⁶ Tak pisał na ten temat: *„w niniejszym opracowaniu łacińskim p. Kandydat rozszerzył jeszcze tu i ówdzie rozprawę uwzględnivszy kilka nowszych prac naukowych z tego zakresu i korzystając z moich uwag sprostował kilka usterek tekstu polskiego. Dwa jednak wytknięte przez mnie braki nie zostały uwzględnione, nie rozumiem dlaczego p. Kandydat uzupełnił wprawdzie ową rozprawę nazwiskami kilku poetów poezji starożytnej, nie wspominał jednak nic o Terakudessie, pomimo to, że mamy o nim wzmiankę u Arystofanesa [...] i u kilku innych starożytnych pisarzy. Również bez należytej podstawy upiera się p. Kandydat przy tym, że dzieło Dionizjonesa [...] traktowało o poetach komicznych, dodatek [...] dowodzi tylko tego, że w tym dziele była mowa o poetach, tytuł zaś [...] nie oznacza „krytyka komicznych poetów, lecz miłośnika wyszydzenia. Traktowało więc to dzieło o poetach komicznych, ale także i o innych. DALO, f. 26, op. 15, spr. 725, Księga protokołów...”, opinia prof. B. Kruczkiewicza, k. 195.*

gruntownie ze sprawą, o której pisze. Dowiódł uzdolnienia do prac naukowych i napisał rozprawę godną ogłoszenia drukiem. Wydając ogólną opinię o wszystkich trzech przedstawionych mu do recenzji dziełach Majchrowicza uznał, że *Na podstawie opisanych tu prac można p. Kandydata przypuścić bez wahania do ustnych egzaminów ścisłych*⁷⁷.

Obydwaj recenzenci pozytywnie ocenili również kompetencje językowe kandydata w zakresie języka łacińskiego. Jak stwierdził L. Ćwikliński: *We wszystkich trzech rozprawach forma zasługuje na zupełne uznanie. Dykcja łacińska jest poprawna, gładka, stosowna, niektóre drobnostki odliczywszy, zwłaszcza w dwóch rozprawach dawniejszych. Umiejętność pisania dalszego po łacinie ginie za granicą, ginie i u nas. Tem wyżej cenić to należy, że p. Majchrowicz nie oszczędził trudu, aby dojść do późniejszej wprawy*⁷⁸.

Po uzyskaniu pozytywnych recenzji Franciszek Majchrowicz przystąpił do egzaminów doktorskich. 24 marca 1891 r. zdał, z ogólnym wynikiem dostatecznym, egzamin z zakresu filologii klasycznej i historii starożytnej. Trzeba jednak zaznaczyć, że poza notami dostatecznymi od egzaminatorów prof. Tadeusza Wojciechowskiego⁷⁹ i L. Ćwiklińskiego, uzyskał na tym egzaminie, od prof. B. Kruczkiewicza, także jedną ocenę celującą. Dwa miesiące później, dnia 19 maja 1891 r., nie zdał niestety egzaminu z filozofii. Wszyscy egzaminatorzy (E. Czerkawski, B. Kruczkiewicz, L. Ćwikliński oraz I. Szaraniewicz) wystawili mu wówczas oceny niedostateczne. Jednak już w lipcu tego roku powtórnie przystąpił, tym razem z pozytywnym efektem, do sprawdzianu swojej wiedzy filozoficznej. Dnia 22 lipca 1891 r. uzyskał notę dostateczną z filozofii, a dzień później odbyła się jego promocja doktorska. Jako promotora do księgi protokołów doktorskich wpisano E. Czerkawskiego⁸⁰ i chociaż Majchrowicz nie przygotowywał swoich rozpraw pod jego rzeczywistym i bezpośrednim kierunkiem, ma to jednak niewątpliwe znaczenie symboliczne.

Uwagi końcowe

Franciszek Majchrowicz na Uniwersytecie we Lwowie odebrał przede wszystkim klasyczne wykształcenie filologiczne i historyczno-literackie. Studia zapewniły mu doskonałą znajomość języków starożytnych, w tym głównie łaciny oraz przygotowały do pracy w charakterze edytora tekstów źródłowych zarówno literackich, jak i historycznych, co w późniejszym okresie wykorzystał w swojej twórczości naukowej. Kontakt z E. Czerkawskim i J. Ochorowiczem zapewne rozbudził jego zainteresowania pedagogiczne, które później pogłębiła wieloletnia praca nauczycielska i oświatowa. Zainteresowania te obejmowały, prócz aktualnych problemów szkolnych i wychowawczych, także historię wychowania. Jak bowiem zaznaczał Majchrowicz, tych dwóch kwestii nie należy traktować oddzielnie: *Pedagogika jest i pozostanie nauką przede wszystkim praktycz-*

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Ibidem, Opinia prof. L. Ćwiklińskiego, k. 194.

⁷⁹ Wojciechowski Tadeusz (1838–1919), historyk, mediewista. Od 1883 r. prof. nadzwyczajny Uniwersytetu we Lwowie. Por. M. Barański, *Wojciechowski Tadeusz*, w: *Słownik historyków polskich*, s. 560–561.

⁸⁰ DALO, f. 26, op. 15, spr. 725, Księga protokołów..., k. 196–199.

*ną: zarówno gubienie się w abstrakcjach i teoriach, jak hołdowanie ślepemu przypadkowi i bezdusznej rutynie, zarówno gonienie za radykalnymi reformami, jak uporne obstawanie przy przestarzałych przesądach pedagogicznych sprowadzić ją musi na manowce. Liczyć się ona musi z wymaganiami nowoczesnymi, ale równocześnie nie wolno jej spuszczać z oka tradycji, która może wykazywać wiele braków, ale która zawiera często wyborne wskazówki, jak postąpić w danym razie odpowiednio do właściwości danego narodu, jak uniknąć błędów, jak zwalczać trudności. Ale z tej tradycji nie można bez krytyki i bez wyboru brać szczegóły, wysnuwać z nich ogólne prawdy chcieć stosować je do zmienionego położenia rzeczy*⁸¹. Te poglądy Franciszka Majchrowicza, wyrażone na łamach czasopisma „Rodzina i Szkoła” w roku 1896, są aktualne także dzisiaj.

Franciszek Majchrowicz (1858–1928) – educator and historian of education. Some additional historical references related to the biography

Summary

Franciszek Majchrowicz was a renowned Lvov-based educator and a historian of education. Throughout many years of his professional career he was involved in teaching in secondary schools and teachers' training colleges. At the same time, he was actively participating in educational initiatives as an activist. Majchrowicz was a co-editor of the periodical *Rodzina i Szkoła* [Family and School], co-operated with the Council of National Education in Galicia (Eastern Poland) and with the School Board of the Lvov province. His publishing output included numerous articles and pedagogical texts as well as historical and educational works, including one of the first textbooks for teaching history of education in teachers' training colleges (with many editions throughout the years 1901-1924). Majchrowicz also published source materials for the history of Polish education, promoted the educational ideas of the Commission of National Education and attempted to develop the history of education into a coherent academic discipline for researchers and a subject in the national curriculum for educators.

The hitherto available historical and educational literature lacks comprehensive and detailed information on his university education or professional training and qualifications. The present work attempts by no means to be exhaustive or to offer a comprehensive coverage of a full biography of Franciszek Majchrowicz as an educator and historian of education. It merely complements some facts and explanations that have already been published earlier, and provides some new information that may help resolve doubts concerning certain aspects of his professional career presented in the hitherto published body of works on the subject. It is mostly due to the archival material from Lvov (this mainly comprises students catalogues and minute books of doctoral examinations from the National District Archive), constituting the source base for the present work, that providing complete answers to such issues as the course of Majchrowicz's studies, his doctoral dissertation procedure and the scope of his teacher's examination, have become possible. The above source material made it also possible to conclude with certain remarks regarding the masters Majchrowicz had in great esteem and their influence upon research and academic interests of the Lvov-based educator and historian of education.

⁸¹ F. Majchrowicz, *Najnowsze kierunki w nauce wychowania i ich znaczenie dla pedagogiki polskiej*, „Rodzina i Szkoła” 1896, nr 19, s. 440.

Danuta Apanel
(Słupsk)

Rola instytucji pozarządowych w opiece nad dzieckiem na Pomorzu Środkowym w latach 1945–1975 – zarys problemu

Wstęp

Rozwój opieki nad dzieckiem w pierwszym trzydziestoleciu po II wojnie światowej na tle polityki opiekuńczej państwa można podzielić na kilka charakterystycznych okresów.

Pierwszy z nich obejmuje lata 1945–1949 i określany jest mianem **ratownictwa**, kolejny – lata 1950–1955, zwany jest okresem **centralizacji działalności**, okres zamknięty ramami lat 1956–1970 to okres **tworzenia nowych podstaw teoretycznych i instytucjonalnych opieki wychowawczej oraz nawiązywania do sprawdzonego już dorobku przeszłości**, następny – obejmujący lata 1971–1980 był okresem **modernizacji w opiece nad dzieckiem**.

Na tym tle rozpatrywać można działalność instytucji pozarządowych w opiece nad dzieckiem, która dzieli się na wyraźne etapy. Etap pierwszy – do 1950 roku, etap drugi – okres od 1950 roku do czasu przemian ustrojowych.

W prezentowanym opracowaniu w zarysie przedstawiona zostanie działalność instytucji pozarządowych w pierwszym i drugim etapie. Jest to problem bardzo obszerny, wymagający wciąż głębokiej analizy i wnikliwych badań.

Ramy czasowe obejmujące analizowany problem, tj. lata 1945–1975 wyznaczony został nieprzypadkowo, gdyż pierwsza z dat związana jest ze zmianą sytuacji w opiece nad człowiekiem po zakończeniu działań wojennych, druga związana jest ze zmianą w problemach opieki na skutek reformy administracyjnej kraju. Do 1975 r. teren Pomorza Środkowego pokrywał się praktycznie z terenem ówczesnego województwa koszalińskiego, co niewątpliwie miało również znaczenie dla działań podejmowanych przez instytucje pozarządowe.